

## บทที่ 1

### บทนำ

#### 1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การส่งเสริมและการป้องกันโรคในช่องปาก ในกลุ่มเด็กวัยประถมศึกษา ตามกลวิธี เฝ้าระวังทางทันตสุขภาพ ได้เริ่มดำเนินการในพื้นที่ทั่วประเทศ นับแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2531 โดยความร่วมมือระหว่าง กระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงศึกษาธิการ โดยกำหนดให้ครูเป็นผู้ตรวจสภาวะช่องปากนักเรียนด้วยดัชนีเฝ้าระวังทันตสุขภาพ แล้วทำการ วินิจฉัยคัดกรองนักเรียนที่มีปัญหาทันตสุขภาพ เพื่อให้การดูแลเป็นพิเศษ หรือส่งต่อนักเรียนมารับการรักษายังสถานบริการของรัฐ ผลการตรวจสภาวะช่องปากของนักเรียนจะถูกนำมาวิเคราะห์ในระดับอำเภอและจังหวัด เพื่อวางแผนสนับสนุนทั้งในด้านส่งเสริมป้องกัน และการรักษา<sup>14</sup>

สำหรับอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ฝ่ายทันตสาธารณสุข โรงพยาบาล กันทรวิชัย ได้ประสานงานกับสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ(สปอ.) และสำนักงาน สาธารณสุขอำเภอ (สสอ.) เพื่อดำเนินงานเฝ้าระวังทันตสุขภาพนับแต่ปี 2531 โดยมีการ อบรมครูอนามัยอย่างต่อเนื่องทุกปี ในการดำเนินงาน คณะครูได้ตรวจสภาวะช่องปาก นักเรียนปีละ 2 ครั้ง และส่งสรุปผลการตรวจแต่ละครั้ง ให้หน่วยงานทั้งสามในระดับอำเภอ ทำการวิเคราะห์ตามระบบข้อมูลที่วางไว้ ในส่วนการแก้ปัญหาสุขภาพช่องปากของนักเรียนใน โรงเรียน คณะครูได้จัดให้มีกิจกรรมแปรงฟันหลังอาหารกลางวัน และการอมน้ำยาฟลูออไรด์ ทุก 2 สัปดาห์ ในส่วนของโรงพยาบาลและสสอ.กันทรวิชัย จะนำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจาก ระบบเฝ้าระวังทันตสุขภาพในทุกโรงเรียน มาจัดทำแผนให้บริการทันตกรรม โดยจัดหน่วย เคลื่อนที่ออกให้บริการทันตกรรมในโรงเรียน ร่วมกับเจ้าหน้าที่ประจำสถานีอนามัยที่ผ่านการอบรมให้ชุดหินน้ำลายได้ โดยมีกิจกรรมหลัก คือ การถอนฟันและการชุดหินน้ำลาย ในรายที่ จำเป็นต้องได้รับการอุดฟันหรือการรักษาที่ซับซ้อน จะได้รับการส่งต่อมารับการรักษาที่ โรงพยาบาลโดยระบบนัดหมาย ตามปกติจะมีการจัดหน่วยทันตกรรมเคลื่อนที่ไปให้บริการใน แต่ละโรงเรียนปีละ 1 ครั้ง

เมื่อพิจารณารูปแบบการดำเนินงาน ตามระบบเฝ้าระวังทันตสุขภาพ ในอำเภอกันทรวิชัย ซึ่งใกล้เคียงกับแนวทางปฏิบัติ ตามที่กำหนดในคู่มือการเฝ้าระวังทันตสุขภาพใน

เด็กวัยประถมศึกษาแล้ว นักเรียนในสังกัด สปอ. กันทรวิชัยควรจะมีสภาวะช่องปากที่ดีขึ้น<sup>2.18</sup> อย่างไรก็ตาม ยังไม่เคยมีผู้ทำการศึกษาเพื่อประเมินผลการดำเนินงานเฝ้าระวังทันตสุขภาพนี้ โดยใช้ข้อมูลผลการตรวจสภาวะช่องปากนักเรียนของครู ในลักษณะเป็นรายบุคคลมาก่อน การประเมินผลในลักษณะนี้จะมีส่วนช่วยให้ผู้เกี่ยวข้อง สามารถทราบถึงพัฒนาการของสภาวะช่องปากนักเรียนที่เข้าสู่ระบบเฝ้าระวังทางทันตสุขภาพ รวมทั้งแง่มุมต่างๆ ของปัญหาในการดำเนินงานตามโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการนำมาปรับปรุงการดำเนินงานในระยะต่อไป

## 1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อประเมินผลการดำเนินงานเฝ้าระวังทันตสุขภาพในเด็กวัยประถมศึกษา โดยศึกษาจากผลการตรวจสภาวะช่องปากนักเรียนของครู ตามดัชนีเฝ้าระวังทันตสุขภาพ

## 1.3 ขอบเขตและข้อจำกัดของการวิจัย

ขอบเขตของงานวิจัย ศึกษาเฉพาะโรงเรียน ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีการตรวจและบันทึกสภาวะช่องปากนักเรียนปีละ 2 ครั้ง โดยครูคณะทำงาน ที่ผ่านการอบรมเรื่องการดำเนินงานเฝ้าระวังทันตสุขภาพในเด็กวัยประถมศึกษามาแล้ว และนักเรียนได้ร่วมกิจกรรมการแปรงฟันและการอมน้ำยาฟลูออไรด์ที่โรงเรียน อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งมีการส่งต่อนักเรียนที่จำเป็นต้องได้รับการรักษาให้ได้รับบริการทันตกรรมตามระบบส่งต่อที่ได้จัดไว้รองรับ โดยกิจกรรมทั้งหมดนี้ต้องมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องระหว่างปีการศึกษา 2534-2536

เนื่องจากการรวบรวมข้อมูลย้อนหลัง จากแบบบันทึกสภาวะช่องปากนักเรียน (ทส.001) ซึ่งเป็นแบบบันทึกที่ครูคณะทำงานรวบรวมไว้ ตั้งแต่การตรวจในเดือนมิถุนายน 2534 และการตรวจในเดือนธันวาคม 2536 และเก็บรวบรวมเฉพาะข้อมูลผลการตรวจของนักเรียนที่ครบถ้วนเท่านั้น จำนวนนักเรียนที่อยู่ในขอบเขตของการวิจัยที่รวบรวมข้อมูลได้ คิดเป็นร้อยละ 10 ของนักเรียนทั้งหมดในอำเภอกันทรวิชัย

ด้วยการศึกษาครั้งนี้ มีข้อจำกัดทั้งด้านงบประมาณ ระยะเวลา และกำลังคน ดังนั้น การประเมินผลการดำเนินงานเฝ้าระวังทันตสุขภาพในโรงเรียนประถมศึกษาครั้งนี้ จึงเป็นการประเมินเฉพาะในเชิงปริมาณ ตามข้อมูลในระบบเฝ้าระวังทันตสุขภาพ เท่าที่สามารถรวบรวมได้

## 1.4 ข้อตกลงเบื้องต้น

ในการเปรียบเทียบเพื่อประเมินผลการเปลี่ยนแปลงของปัญหานามัยช่องปากซึ่งมี 5 ระดับ คือ ระดับ ก ข ค ง และ จ นั้น ปัญหาระดับ ข ค และ ง เป็นปัญหาสภาวะเหงือกอักเสบเหมือนกัน แต่แตกต่างที่จำนวน sextants ที่มีสภาวะเหงือกอักเสบ ดังนั้นเพื่อความสะดวกและง่ายต่อการทำความเข้าใจ ในการศึกษาค้างนี้จึงรวมปัญหาระดับ ข ค และ ง เป็นปัญหาระดับ ขคก เพียงระดับเดียว

### 1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

#### ดัชนีเฝ้าระวังทันตสุขภาพ

หมายถึง หลักเกณฑ์ที่กำหนดขึ้น เพื่อใช้ตรวจวินิจฉัยสภาพช่องปากนักเรียนตามระบบเฝ้าระวังทันตสุขภาพ ประกอบด้วยดัชนีอนามัยช่องปาก และดัชนีฟันผุ

#### ดัชนีอนามัยช่องปาก

หมายถึง หลักเกณฑ์ที่ใช้เพื่อการตรวจวินิจฉัยลักษณะของเหงือก ซึ่งกำหนดสภาวะที่ตรวจพบไว้ 3 ลักษณะ คือ เหงือกปกติ เหงือกอักเสบ และสภาพที่ต้องการการรักษาเร่งด่วน

#### ดัชนีฟันผุ

หมายถึง หลักเกณฑ์ที่ใช้ตรวจสอบสภาพของฟัน โดยหากมีฟันผุที่ังไม่ได้รับการรักษา ตั้งแต่ 1 ซี่ ขึ้นไป ถือว่ามีฟันผุ

#### sextant

หมายถึง ส่วนของช่องปากที่ใช้อธิบายการตรวจสอบสภาพเหงือก โดยแบ่งช่องปากออกเป็น 6 ส่วน โดยใช้ฟันเขี้ยวเป็นหลักในการแบ่ง แต่ละส่วน เรียกว่า 1 sextant

#### สภาวะอนามัยช่องปากระดับ ก

หมายถึง ผลการตรวจสอบสภาพเหงือกตามดัชนีอนามัยช่องปาก แล้วพบว่าเหงือกทุกส่วนเป็นเหงือกปกติ

#### สภาวะอนามัยช่องปากระดับ ข ค และ ง หรือปัญหาระดับ ขคก และ ง

หมายถึง ผลการตรวจสอบสภาพเหงือกตามดัชนีอนามัยช่องปาก แล้วพบว่ามีลักษณะเหงือกอักเสบ 1 - 2 sextants , 3 - 4 sextants และ 5 - 6 sextants ตามลำดับ

สภาวะอนามัยช่องปากระดับ ขคก หรือปัญหาระดับ ขคก

หมายถึง ผลการตรวจสภาพเหงือกตามดัชนีนามัยช่องปาก แล้วพบว่ามี  
ลักษณะเหงือกอักเสบตั้งแต่ 1 sextant ขึ้นไป

สภาวะอนามัยช่องปากระดับ จ

หมายถึง ผลการตรวจสภาพเหงือกตามดัชนีนามัยช่องปาก แล้วพบว่ามี  
สภาพที่ต้องการการรักษาเร่งด่วนตั้งแต่ 1 sextant ขึ้นไป

แบบ ทส. 001

หมายถึง แบบบันทึกสภาพช่องปากนักเรียนตามระบบเฝ้าระวังทันตสุขภาพ  
ระดับชั้นเรียน ข้อมูลที่บันทึกเป็นผลการตรวจตามดัชนีเฝ้าระวัง  
ทันตสุขภาพ

สปอ. หมายถึง สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ

ปี หมายถึง ปีการศึกษา

ชั้นเรียนต่อเนื่อง

หมายถึง ชั้นเรียนต่อเนื่องที่มีนักเรียนกลุ่มเดิมเรียนอยู่ตั้งแต่ปี 2534 ถึงปี  
2536 โดยเมื่อเลื่อนชั้นชั้นถัดไปก็ยังคงเป็นนักเรียนกลุ่มเดิม เช่น  
ชั้นเรียนต่อเนื่อง ป.1 - ป.3 หมายถึง กลุ่มนักเรียนที่อยู่ชั้น ป.1  
เมื่อปี 2534 และเรียนอยู่ชั้น ป.3 เมื่อปี 2536 เพื่อความสะดวก  
จะใช้คำว่า “ชั้น” แทนคำว่า “ชั้นเรียนต่อเนื่อง”

## 1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) แสดงให้เห็นแนวทางการประเมินผลการดำเนินงานเฝ้าระวังทันตสุขภาพ โดยใช้  
ข้อมูลผลการตรวจสภาวะช่องปากนักเรียนของครูในระดับชั้นเรียน (แบบ ทส. 001)
- 2) ได้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวิธีการดำเนินงานเฝ้าระวังทันตสุขภาพ โดย  
เฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับการตรวจและบันทึกสภาวะช่องปากนักเรียนโดยครู